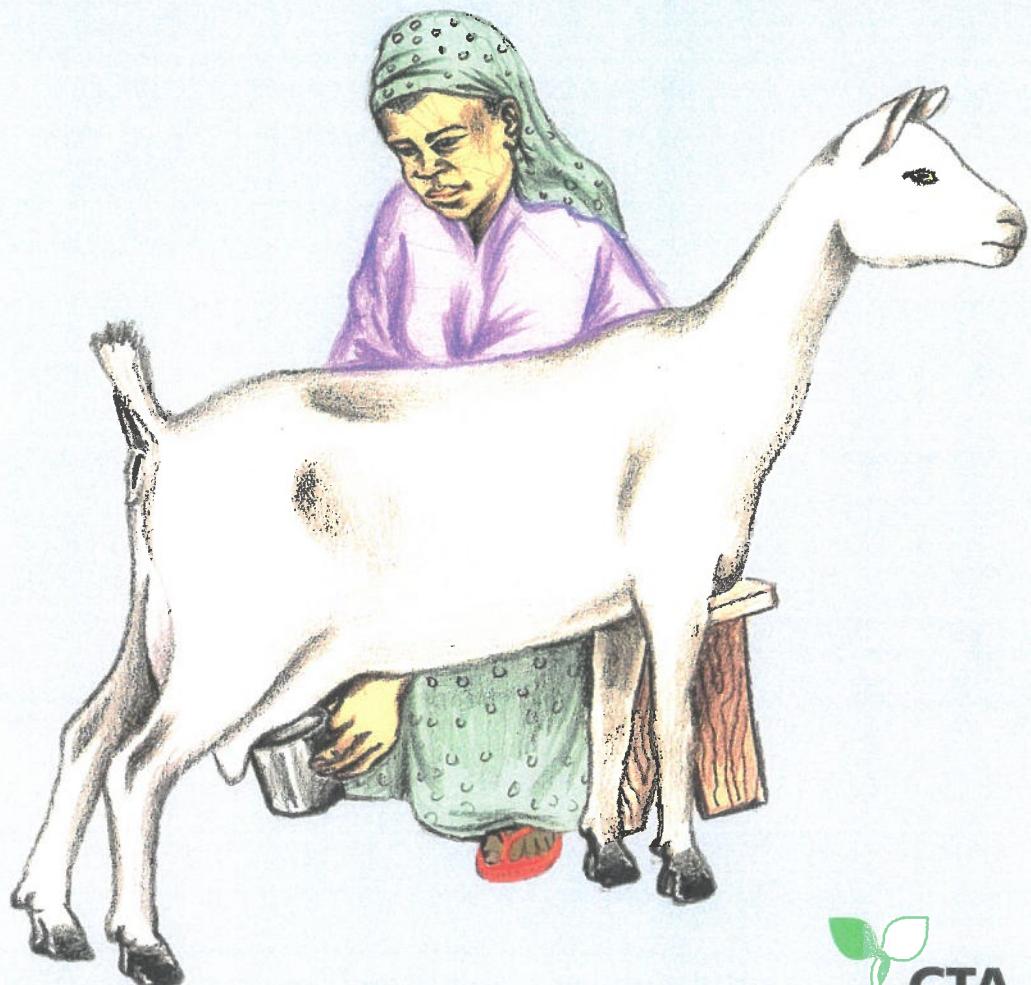

Msururu wa mwongozo wa mazoez za CTA, Nambari 1

Ufugaji wa mbuzi wa maziwa

Msururu wa mwongozo wa mazoez za CTA, Namberi 1

Ufugaji wa mbuzi wa maziwa

Kote katika kanda ya Afrika Mashariki, mahitaji ya watu kutaka kumiliki ardhi yanazidi kuongezeka. Hata hivyo ukubwa wa ardhi unazidi kupungua sana kwani wenyewe ardhi wanaigawanya katika vipande vidogo na kisha kuiiza, nao wakulima wanajitahidi kupata sehemu ya kukuza mimea pamoja na kufuga mifugo.

Baadhi ya wakulima wangelipenda kufuga ng'ombe wa maziwa lakini kinachowazuia ni ukosefu wa pesa za kununua na kujenga maskani yao, aidha kuna uhaba mkubwa wa ardhi ya kupanda chakula cha kuwalisha. Lakini je, umewahi kuwaza na kufikiria kuwa kufuga mbuzi wa maziwa ni nafuu mno na chaguo bora?

Kwanini ufuge mbuzi wa maziwa?

- Mbuzi wa maziwa ni wale ambao wameimarishwa kwa uzalishaji wa maziwa. Mbuzi hao ni tofauti na wale wa asilia na huzalisha maziwa mengi, mara 12 zaidi ya mbuzi wa kawaida!
- Mbuzi huongezeka haraka sana. Wana uwezo wa kuzaa mara mbili kwa mwaka na wana mazoea ya kuzaa mapacha wawili au watatu.
- Mbuzi wengi humilikiwa na akina mama (wanawake) na hivyo kuwaongezea mapato ya ziada.
- Maziwa ya mbuzi yanaweza kuuzwa kwa bei ambayo ni mara tatu ya yale ya ng'ombe, pia yana vitamini A, ambayo ni muhimu kwa ukuaji wa watoto na kuzuia matatizo ya macho.
- Mafuta na protini katika maziwa ya mbuzi huweza kusagwa tumboni kwa urahisi zaidi kuliko ya ng'ombe.
- Maziwa haya yanaweza kuwa na manufaa zaidi kwa watu walio na vidonda vya tumbo, pia chaguo mbadala kwa wale wanaoathirika na maziwa ya ng'ombe.
- Maziwa ya mbuzi pia yanaweza kutumika kwa utengenezaji bidhaa mwafaka kama vile jibini na maziwa mgando.
- Mbuzi jike waliozeeka na mbuzi dume wa ziada wanaweza kuchinjwa na kuliwa kama kitoweo au nyama kuuzwa na kuleta mapato.
- Mbuzi wanaweza kula majani na matawi ambayo wanyama wengine (mifugo) hawawezi kula.
- Mbolea itokanayo na samadi ya mbuzi ina kiwango kikubwa cha madini ya Nitrojeni ambayo yanaweza kutumika kuongeza rutuba katika ardhi shambani hivyo basi kuongezea mazao au mbolea katika mabwawa ya kufugia samaki.
- Mbolea ya mbuzi inaeza kuzalisha kawi ya gesi ambayo inaweza kutumika kwa upishi ama kutoa mwanga.
- Mbuzi dume wanaweza kutumika kuendeleza uzazi wa mbuzi wa majirani na kumpa mkulima mapato ya ziada.
- Soko la maziwa ya mbuzi linapatikana kwa urahisi.

Kipi bora, ufugaji mbuzi wa maziwa au ng'ombe?

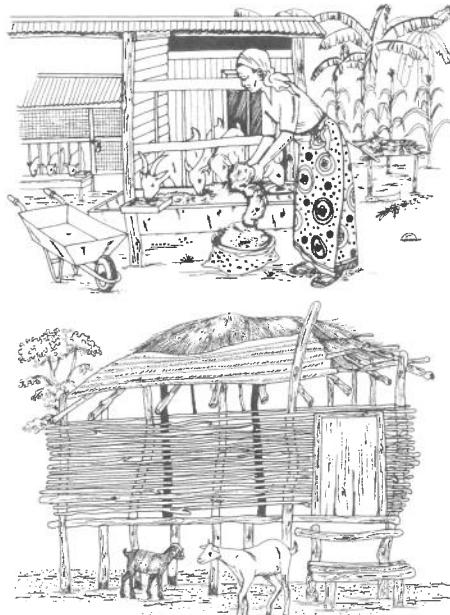
Mbuzi wa maziwa wanahitaji kipande kidogo cha ardhi ikilanganishwa na mahitaji ya ng'ombe wa maziwa. Nusu heka ya nyasi aina ya napiere (*Napier*) inatosheleza ufugaji wa mbuzi watano ilhali hicho kiwango ni cha kutosheleza ng'ombe mmoja tu. Jedwali lifwatalo linaonyesha faida ya mbuzi kwa bei wastani humu nchini mwaka 2006.

	Maziwa kila siku (kwa lita)	Bei ya mauzo (Dola kwa lita)	Mapato ya kila siku (Kwa dola)
Ng'ombe mmoja	20	0.36	7.20
Mbuzi watano wa maziwa	$5 \times 25 = 12.5$	1.00	12.50

Msururu wa mwongozo wa mazoez za CTA, Nambari 1

Unachohitaji kuanza mradi wa ufugaji wa mbuzi wa maziwa

- Wasia! Kabla ya kununua au kuwahamisha mbuzi wako, wasiliana na afisa wa matibabu ya mifugo aliye karibu nawe kwa chanjo, yeti nya kusafirisha na habari yo yote unayohitaji.
- Sakafu ya nyumba ya mbuzi inatakiwa iinuke upande mmoja na iwe na urefu wa mita moja unusu hadi mita mbili mraba (1.5 to 2) kwa kila mnyama. Kadhalika vibanda nya mifugo hao vinahitaji mianya ya kuitisha hewa safi na vile vile viweze kuwakinga dhidi ya hali mbaya ya hewa kama mvua na upepo. Malighafi kama magogo na fito yanaweza kutumika katika ujenzi. Hakikisha kuwa ndani ya kibanda kuna chakula na mahori ya maji ili uweze kuwalisha mbuzi wako ndani ya kibanda.
- Lishe (*napiere* na *nyasi nyingine*) inahitajika kwa wingi kuwalisha mbuzi. Hakikisha unapanda mimea hiyo ama unanunua.
- Aidha kuna vyakula vingine nya ziada, nafaka na bidhaa nyingine kama machicha ya miwa (*molasses*) ambayo yana madini kama vile protini. Madini hayo yenye nguvu ni muhimu kwa kuongeza maziwa ya mbuzi. Mimea hiyo ya kigeni yaweza kukuzwa kando kando ya shamba lako (ardhi yako).
- Mbuzi mmoja jike au zaidi wa maziwa kama vile *Toggenburg*, *German Alpine*, *Saanen* na ile aina ya *Galla*.
- Uwe na mbuzi dume anayezalisha mbuzi wa maziwa. Mbuzi mmoja dume anaweza kutosheleza majike 25. Mpango wa kuzalisha mbuzi unatakiwa ufanywe kwa tahadhari mno ili kuepusha mbuzi dume kuzalisha majike wa ukoo mmoja (wanaohusiana kidamu). Hii ni hatari kwani hudumaza kizazi chako na kufanya uzalishaji wa maziwa kuwa duni sana. Hivyo hakikisha dume wa kupanda majike yako anatoka kwa jirani yako au kijiji kingine.
- Wafanyakazi (ajira kutoka kwa watu wa familia yako huenda ikatosheleza).
- Kisha utafute soko la maziwa mengi na bidhaa nyingine za mbuzi mbali na mbuzi wenywewe.
- Ikiwa unataka kuboresha hali ya mbuzi asilia, basi tafuta mbuzi bora dume wa maziwa, halafu awapande mbuzi jike ili kuboresha uzazi wake.

Jinsi ya kuanza

Hatua ya 1: Tafuta mahali utakapopata chakula

- Tambua mahali ambapo utapata chakula kinachoweza kutosheleza mbuzi wako kwa mwaka mzima. Njia bora zaidi ni kuwa na ploti ya nyasi aina ya *napiere* ili kuwe na chakula cha kutosha

Msururu wa mwongozo wa mazoez za CTA, Nambari 1

na lishe nyingine zinazoleta protini nyingi kama *Calliandra*. Chakula Kingine ni pamoja na vigunzi vyahindini, kamba za viazi vitamu, maganda ya ndizi na magugu mengine.

Hatua ya 2: Ujenzi wa banda la mbuzi

- Jenga nyumba ya mbuzi ambayo sakafu yake imeinuka upande mmoja na nje utenge na nafasi ya mbuzi kuchezza.

Hatua ya 3: Jinsi ya kutafuta na kumiliki mbuzi bora wa maziwa

- Tafuta huduma za matibabu ya mifugo zilizo karibu.
- Tafuta mkulima/mfugaji wa mbuzi wa maziwa anayeweza kuuuzia baadhi ya mbuzi wake katika eneo lako.
- Hakikisha kuwa unapata kibili cha kusafirisha mbuzi ikiwa unamhamisha toka nje ya wilaya yako.
- Kisha wapeleke mbuzi hao wa maziwa kwenye nyumba yao.

Hatua ya 4: Utunzaji bora wa kila wakati

Ulishaji:

- Lisha mbuzi wako vyakula vyenye nyuzi nyuzi kama nyasi ya napiere (napier) na vyakula vingine. Nyasi ya Napiere inatakiwa ikatwe kwa vipande vyenye urefu visivyozi sentimita tatu. Bidhaa nyingine ni pamoja na machicha ya miwa (molasses) na nafaka. Bidhaa zinazotoa protini ni pamoja na keki ya mbegu ya pamba, majani ya mmea wa calliandra, majani ya leucaena, kamba za viazi vitamu na vyakula vingine.
- Kuna Baadhi ya vyakula vya kawaida vyenye lishe ya ziada vinavyowenza kuandaliwa nyumbani. Kwa kila vijiko sita vya nafaka, ongeza kijiko kimoja cha samaki waliosagwa ama vyakula vingine kama keki ya mbegu ya pamba, majani ya *calliandra*, majani ya *leucaena*, kamba ya viazi vitamu. Hatimaye ongeza vijiko viwili vya chai kwa mchanganyiko wa madini. Changanya vyema kabla ya kuwalisha.
- Hakikisha kuwa unaongeza chakula hicho kwa nusu kilo kila siku katika mwezi wa mwisho, mbuzi akiwa na mimba. Aidha ongeza nusu kilo ya bidhaa nyingine kwa kila kilo tatu za maziwa wanazotoa mbuzi hao.

Kuzalisha:

- Tafuta mbuzi dume asiyekuwa na dosari yo yote, mwenye mapumbu mawili yaliyonawiri, awe na miguu thabiti, mwenye afya nzuri, lijari na ambaye yuko tayari kuwapanda mbuzi jike. Mbuzi huyo dume ana uwezo wa kutambua mbuzi wa jike mionganoni mwa wengine ambaye ana hamu ya kujamiana.
- Mbuzi jike vile vile wanastahili kuwa na afya nzuri. Wanafaa kuwa

Msururu wa mwongozo wa mazoez za CTA, Nambori I

na kiwele laini, chuchu imara mbali na kuwa na meno na miguu dhabitii. Mbuzi jike anastahili kupandwa kwa mara ya kwanza akiwa na umri wa miezi 16. Ikiwa atapandwa kabla ya muda huo basi huenda akazaan watoto hafifu.

- Wabadilishe mbuzi hao baada ya miaka 9 ama iwapo mbuzi hao watashindwa kutunga mimba.
- Mbuzi dume wanaotumiwa na watu wengine wanastahili kupimwa ikiwa wana viini nya maradhi ya maziwa maarufu kama *brucellosis*. Ugonjwa huu huathiri wanyama na hata binadamu. Kwa maelezo pata ushauri kwa daktari wa mifugo aliye karibu nawe.
- Unapoleta mbuzi dume, hakikisha amekaa na hao mbuzi jike kwa muda wa kati ya majuma mawili hadi matatu. Ikiwa utapandisha mbuzi wako wote kwa wakati mmoja, basi wanambuzi watazaliwa kwa wakati sawia na hivyo shughuli za utunzi zitakuwa rahisi, lakini ina maana kuwa hutakuwa na maziwa kwa kipindi fulani cha mwaka huo.
- Pandisha mbuzi jike wako tena miezi miwili baada ya kuzaa.
- Muda wastani wa kuzaa ni siku 150 baada ya kutungwa mimba.
- Wiki moja kabla ya kuzaa, chunguza mbuzi wako kwa kina iwapo ana matatizo yoyote.

Kupunguza maafa ya wanambuzi

- Hakikisha kuwa wanambuzi waliozaliwa wananyonya punde tu wanapozaliwa. Maziwa hayo ya kwanza huwakinga wanambuzi dhidi ya maradhi, na kuboresha mfumo wake wa ulaji/ umeng'enyaji na usagaji wa chakula lakini pia ni yenyе virutubisho vingi sana.
- Punde tu baada ya wanambuzi kuzaliwa, weka dawa yenyе madini ya iodine kwenye kitovu ili kupunguza uwezekano wa maradhi kuambukiza wanambuzi.
- Hakikisha kuwa mama na wanambuzi wanaishi katika nyumba yenyе hewa safi, kavu na salama.

Kuwalisha wanambuzi

Hakikisha kuwa kila mwanambuzi anapata maziwa nusu lita hadi lita moja kulingana na ukubwa wake. Acha kumlisha (mwachishe) akiwa na umri wa miezi mitatu. Katika juma la pili baada ya kuzaliwa, anza kumpa nyasi ya napiere (*Napier*) iliyokatwa katwa na chembe chembe za mahindi, nacho kiwango hicho kifikiro robo ya kilo kufikia wiki ya nne.

Kuzuia minyoo

Ikiwa mbuzi haswa wale wanaokula nyasi watakosa matibabu basi kuna uwezekano mkubwa wa kupoteza damu, wanyama hao hukonda na hata kufa wakati mwininge. Lakini ukitaka kupata ushauri kuhusu jinsi ya kuangamiza minyoo, shauriana na maafisa wa matibabu wa mifugo walio karibu nawe.

Kuondoa minyoo

- Wape mbuzi waliokomaa dawa ya kuondoa minyoo kabla hujawapandisha.
- Mbuzi jike wanastahili kupewa dawa hizo majuma mawili kabla ya kuzaa.
- Wanambuzi wapewe dawa za kukabiliana na minyoo wakiwa na miezi mitatu (kabla ya kuwaachisha).
- Mifugo wote wapewe dawa za minyoo kabla ya msimu wa mvua kuanza.

Msururu wa mwongozo wa mazoez za CTA, Nambari 1

Chanjo

- Ikiwa mbuzi wako anakwenda malishoni na mbuzi wengine, wanastahili kuchanjwa dhidi ya maradhi ya kuambikiza ya nimonia ya mbuzi (CCPP).
- Chanja mbuzi wenyewe mimba dhidi ya maini kuvimba na maradhi ya pepopunda wiki mbili hadi tatu kabla ya kuzaa, na wanambuzi wakiwa na miezi sita.
- Chanja dhidi ya maradhi ya *Orf* (kuvimba midomo) wakiwa na miezi miwili. *Orf* yaweza pia kumdhuru mkulima kwa hivyo vaa mavazi ya kukinga maambukizi na uoshe mikono ukitumia sabuni na maji safi kabla na baada ya chanjo.
- Ulizia mawawaidha ya ziada kuhusu chanjo toka kwa afisa wa mifugo.

Kukamua mbuzi

Mbuzi wa maziwa huweza kutoa maziwa kwa muda wa takriban miezi sita. Ili Kukamua unahitaji:

- Kuosha kiwele na maji ya moto kisha upanguse kwa kitambaa kisafi.
- Paka mafuta ya kukamua kwenye chuchu.
- Tumia mkono safi kukamua maziwa taratibu bila kuvuta chuchu na kuelekeza maziwa kwenye chombo kisafi.
- Unapokamua hakikisha maziwa hayo yanachujwa kwa kutumia kitambaa kisafi kisha uyaweke kwenye chombo kilicho safi mahali pasipo na joto.

Uuzaji wa maziwa

- Soko la maziwa ya mbuzi hupatikana kila mahali. Jaribu kwenye vituo vya afya, nyumba za watoto yatima na watu binafsi. Waambie wateja wako kuhusu manufaa ya maziwa ya mbuzi.
- Masoko ya mbali huweza kufanikishwa tu iwapo wafugaji wataungana na kuanzisha ushirika wa wafugaji mbuzi wa maziwa.

Matatizo ya ufugaji na suluhisho

Tatizo	Sababu ya tatizo	Suluhisho
Mbuzi waliokonda	Minyoo	Tibu mbuzi hao minyoo kama inavyoshauriwa
Wanambuzi kutokua haraka		Wasiliana na afisa wa matibabu ya mifugo kwa kuzingatia zile dawa kama zilivyoagiwa
Kiwelewele kuvimba (<i>mastitis</i>)	Kutozingatia usafi wakati wa kukamua na kutumia njia mbaya za ukamuaji wa maziwa	Fuata maelezo kuhusu njia za kukamua kwa ufasha
Wadudu wanyonyaji (vimelea)	Viroboto, kupe na chawa	Tumia dawa zilizopendekezwa kwa kutibu iwe ni ya maji, unga au mafuta
Ukosefu wa lishe	Ukame wa muda mrefu	Hifadhi chakula cha ziada wakati wa mavuno (majani ya mahindi, mmea wa maharage, nyasi na matawi)

Msururu wa mwongozo wa mazoez za CTA, Nambari 1

Ukosefu wa soko la maziwa	Ukosefu wa maelezo ya soko na kuzalishwa kwangi maziwa kuliko soko lililopo	Tafuta habari ya soko na kiwango cha maziwa kinachohitajika Ili kufanya wateja wavutiwe na maziwa ya mbuzi, waeleze umuhimu na manufaa ya maziwa hayo Tengeneza bidhaa zitokanazo na maziwa ya mbuzi kama viile jibini Hakikisha mbuzi wako anakutana na mbuzi dume wakati ambapo maziwa yatahitajika sana (msimu wa ukame) mradi uwe na uwezo wa kuwalisha
Ulemavu	Miguu kuoza, majeraha, vidonda, kwato kuwa ndefu na maradhi ya upele mdomoni	Punguza urefu wa kwato kwa kukata Tumia dawa aina ya copper sulphate / formalin Chanja dhidi ya maradhi ya upele mdomoni Tafuta ushauri wa wataalamu
Kutoa maziwa machache	Lishe duni	Hakikisha kuwa unawalisha mifugo wako vyakula vya kutosha na madini vile vile

Mfano hai

Bi Eunice Oketch – ambaye ni mama wa watoto saba kutoka kijiji cha Kajulu tarafa ya Winam mkoani Nyanza, nchini Kenya alikuwa mmoja kati ya waanzilishi wa ufugaji wa mbuzi wa maziwa katika eneo hilo. Huo ulikuwa ni mwaka 2003: wakati ambapo jirani zake wakulima hawakuamini kuwa ufugaji wa mbuzi ungewezekana na hakuna kati yao aliyekunywa maziwa ya mbuzi. Bi Oketch alikabidhiwa mbuzi wawili wa maziwa na shirika moja lisilo la serikali liitwalo Africa Now. Ailihitajika kulipa baadaye kwenye mpango huo: miaka mitatu baadaye bi Oketch aliweza kulipa wanambuzi watatu ambaa walikopeshwa wakulima wengine.

Kila siku Bi Oketch hukamua takriban lita nne za maziwa. Yeye hutumia lita moja na familia yake huku akiuza masilio. Anapoondoa ghamra za matumizi, Bi Oketch hupata faida ya dola 15 za Marekani kwa mwezi. Kutokana na mauzo hayo, anaweza kulipa karo ya mmoja wa wanae anayesoma shule ya sekondari kijijini hapo.

Mbali na kukama mbuzi, Bi Oketch ana wanambuzi watatu na anatazamia kuongeza mifugo wake. Anahitaji mbuzi wengi kwani kwa sasa ameshindwa kukidhi mahitaji ya wateja wake kwa sababu watu wengi sasa wamefahamu umuhimu wa maziwa ya mbuzi.

Msururu wa mwongozo wa mazoez za CTA, Nombani !

Kwa maelezo zaidi, wasiliana na:

Ministry of Agriculture and Rural Development (MoARD)
S.L.P 62347, Addis Ababa, Ethiopia
Simu: +251-11-538134

National Agricultural Advisory Services (NAADS)
Ploti 39A Barabara ya Lumumba, Orofa ya pili, Nyumba ya Mukwasi, Nakasero, Uganda
S.L.P. 25235, Kampala, Uganda
Simu: +256-41-345440/345065, Kipepesi +256-41-347843
Barua pepe: info@naads.or.ug, naads@utlonline.co.ug

Animal Diseases Research Institute
S.L.P 9254, Dar es Salaam, Tanzania
Simu: +255-22-2863104/864369, Kipepesi: c/o (255-22)2865312
Barua pepe: adra@raha.com; irology@raha.com; utkagaruki@hotmail.com

Kenya Agricultural Research Institute (KARI)
S.L.P 57811, Nairobi, Kenya
Simu: +254-2-583-302 hadi 320, Kipepesi: +254-2-583-344
Barua pepe: director@kari.org, Wavuti:www.kari.org

partageons les connaissances au profit des communautés rurales
sharing knowledge, improving rural livelihoods

ACP-EU Technical Center for Agricultural and Rural Cooperation (CTA)
S.L.P 380, 6700 AJ Wageningen, The Netherlands
Simu: +31(0)317-467100, Kipepesi: + 31(0)317-460067
Barua pepe: cta@cta.int, Wavuti: www.cta.int

CTA imedhaminiwa na jumuiya ya Ulaya.

© CTA 2010 - ISSN 1877-6779

*Maelezo/ujumbe katika muongozo huu waweza kutolewa au kuchapishwa kwa matumizi yasiyo ya kibiashara iwapo yatatambuliwa kuandaliwa na CTA.
Kuchapishwa kwa manufaa ya biashara kunahitaji idhini kutoka kwa CTA.*